

Gylta - SBL

Gylta, släkt, härstammande från *Gunnar G* († senast 1429). Han och hans bror *Jösse G* skiftade 1416 arv i Kinds hd (Älvsb) efter sina bröder *Björn G* (levde 1412) o *Magnus G* (levde 1412). Uppgiften, att deras far skulle ha hetat Nils, vilar på ett brev, som visats vara förfalskat (Liedgren 1964, s 175 f). I arvet ingick Gälared i Hillared (Älvsb), där Gunnar G skall ha bott (Wildte 1933). Genom sitt äktenskap kom han emel 636 GYLTA

lertid i besittning av sätesgården Påtorp i Fristad (Älvsb), som var släktens huvudgård under hela dess senare historia. **Hans ende son Bengt G (f omkr 1400** enl Processus . . . canonizacionis b Katerine; jfr Engström, s 10; levde ännu 1480) till Påtorp blev **lagman** i Västergötland omkr 1439, tydligen till följd av sitt äktenskap med en dtrdtr till den 1434 avlidne västgöotalagmannen **Gustav Magnusson** (Tre rosor av Horshaga). G var en av de fyra världsliga sv delegaterna vid underhandlingarna med norrmännen i Lödöse 1441 o blev riksråd mellan 1442 (Löfqvist) o 1446 (Almquist 1955). 1453 dömdes han, hans systers man, riddaren Mårten Svan, o hans hustrus morbror biskop Bengt Gustavsson (bd 3) i Skara från liv o gods, för att de vid konung Kristians anfall mot Västergötland 1452 hyllat denne o sökt uppvigla invånarna i västra Värmland mot kung Karl.

Ehuru Kristian blev sv konung 1457, återfick G aldrig vare sig lagmans- eller riksrådsämbete. Han nämnes efter 1453 sällan i det bevarade källmaterialet. Åtminstone från 1475 bodde han i Vadstena.

Den ende överlevande sonen bland **Bengt G:s tjugo barn**, *Peder Bengtsson* († 1527) till Påtorp, kallas endast vid några enstaka tillfällen Peder G. Han förekommer som häradshövding i Skåning (Skar) 1490—99 o blev 1514 prästmunk i Vadstena kloster.

Hans ende son **Bengt G** († trol 1520) till Påtorp, **var åtminstone från 1510 i riksföreståndaren Svante Nilssons tjänst o förekommer som riksråd möjligen redan 1515 men**

säkert från 1517. Sistnämnda år var han liksom sin hustrus farbror, biskop Mats Gregersson (Lillie af Greger Matssons ätt), en av de fyra sv delegaterna på mötet i Halmstad med danskama. Efter Erik Trolles fängslande fick G senast 1519 övertaga dennes ämbete som lagman i Närke, vilken lagsaga han dock fick utbyta mot Tiohärad troligen 1520. Sedan Sten Sture d y dött, var han bland de riksråd som i Uppsala erkände Kristian II som Sveriges konung 6 mars 1520. Enligt Huitfeldt avrättades G i **Sthlms blodbad**, men han nämnes ej i Olaus Petris lista över de där avrättade. Att han blev halshuggen, uppges även i biskop Hans Brasks släktbok, men där omtalas inte, när avrättningen ägde rum.

Söner till honom var lagmannen **Bengt G** (se nedan) o **Jöran G** († 1561 enl HH 33, s 110) till Höverö i Grolanda (Skar). Den senare sändes 1537 av sin frände o förmyndare (VFT II: 1, s 25; G1R 1533, s 189) marsken Lars Siggesson (Sparre af Rossvik) jämte dennes son Knut till Wittenberg för studier. 1542 skrev G till Gustav I:s kanslichef Clemet Hansson o bad denne utverka ett stipendium hos kungen. Då var han i Lübeck, men handlingarna om ett studentuppträde vittnar om att han 1544 ånyo var i Wittenberg, nu tillsammans med bl a Jöran Gera (s 77), Nils Gyllenstierna o Olaus Petris son Reginald (Hult). Där utarbetade G 1548—50 en bearbetad tysk översättning av Olaus Petris sv krönika (koncept o flera renskrifter i KB), o han skrev också en på Olaus Petris verk byggd Relation om den skada Sverige av utländska regenter utstått o lidit haver (Str hist handl, vol 1 a, RA). Under hans utlandsvistelse kom »någre otillbörlige ord» av honom om kung Gustav till dennes kännedom, vilket försvårade hans återkomst till hemlandet. 1550 utfärdade kungen emellertid lejdebrev för G, o hösten 1552 gick brodern Bengt och fem andra adelsmän i borgen för att han ej skulle skada kungen, hans barn eller riket, om han fick komma hem (Str hist handl, vol 1,

RA). I varje fall 1554 (Almquist 1952) tycks han vara återkommen till Sverige. Från 1556 o till sin död vistades G emellertid ånyo åtminstone mestadels utrikes, huvudsakligen i Lübeck men även i Danmark, nu som Gustavs politiske agent. Åtskilliga brev i riksregistraturet vittnar om kungens utnyttjande av hans rapporter. Hösten 1559 väckte G emellertid hertig Eriks misshag genom att han i ett brev till biskopen av Osnabrück Johan av Hoya uttalade sig kritiskt om Eriks engelska frieri, om Peder Svarts gensvar på den danska rimkrönikan o om den sv bildningens låga nivå. G:s namnteckningar i böcker såväl i sv som i tyska bibliotek vittnar om att han ägt ett betydande antal historiska o teologiska arbeten. Han uppger sig i brevet till Johan av Hoya tidigare ha skaffat hertigarna Erik o Johan var sitt exemplar av Philippe de Commines verk om kampen mellan Ludvig XI av Frankrike o Karl den djärve av Burgund. Den av Erik egenhändigt kompletterade astrologiska nativitetsbok (Rålamb kvarto vol 91 i KB)

GYLTA, BENGT 637

som tillskrivits G är emellertid huvudsakligen skriven av hans studiekamrat Benedictus Olai (bd 3). Av den danske humanisten Erasmus Laetus prisas G 1573 för begåvning, lärdom o historiska kunskaper, varjämte denne framhåller hans kritiska inställning till Johannes Magnus danskhat (Nelson).

Bengt o Jöran G:s syster Karin Bengtsdtr

(† trol 1593) var Vadstena klostrets näst sista abbedissa 1553—63 o 1565—92. Släkten G utdog på manssidan 1580 med en son till Bengt G o på kvinnsidan i mitten av 1600-talet med en av hans sex döttrar. Rester av släkten G:s arkiv i Kantzowska saml i RA (delvis tr i VFT I: 8—9, s 96—114) o i UUB (S 116 o X 240—241; från O Quensel 1906). Vissa 1400-talsbrev med proveniens från denna släkt avskr i sparreska kopieboken B 16, RA. Ett brev från Bengt (Pedersson) G till Svante Nilsson tr i BSH 5 efter orig i Sturearkivet, RA. Om

brev från Jöran G se Sjödin 1933.

Källor o litt: Genealogica 2 (Hans Brasks släktbok), f 20, RA; Adeln o dess gods: Sparre, Göran, KA. — J A Almquist, Arvid Trolles jordebok (HH 31, 1938); J E Almquist, Bidr till den ointrod adl s k Bjurumssläktens hist (PHT 1952), s 64; dens, Str bidr till civilrättens hist (1953), s 57; dens, Den muntl traditionen o adl ätten G (SoH 1955) o där anf källor; dens, Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden (1960); I Andersson, Erik XIV:s engelska underhandl: ar (1935), s 69; dens, Erik XIV o astrologien (Lychnos 1936), s 116; dens, Sv o europeiskt femtonhundratat (1943), s 41, 43, 115; G Brandell, Sv undervisningsväsendets o uppfostrans hist, 1 (1931); BSH 3 (1870), 5 (1884); Carlander; G Carlsson, Engelbrekt som helgon (KÅ 1920), s 237 f; Danmarks gamle Personnavne, 2 (1949); S Engström, Bo Jonsson, 1 (1935); dens, Om tillkomsten av den s k Chronologia anonymi (HVUÅ 1963—64), s 32 f, 46—55; G1R 8 (1883), 21 (1903), 25—29 (1910—16); B Hildebrand, Traditionerna om användning av fläsk vid bergsprängning (Fornv 1932); dens, Främlingar ser på Sverige (1962); O Hult, Vilhelmus Lemnius o Benedictus Olai (1918), s 55 f; K H Karlsson, Vadstenanunnan Ingegärd Persdtrs (Gylta) bref till sin brorson unge Bengt G med redogörelse för G-ättens släktförbindelser (PHT 1907); K Kumlien, Karl Knutssons pol verksamhet (1933); Lags o doms; G Landberg, De nord rikena under Brömsebroförbundet (1925), s 263, 287; J Liedgren, rec av Lags o doms (PHT 1956); dens, Bengt Arvidssons morgongåvobrev (PHT 1964); A Lindblom, Johan III o Vadstena nunnekloster (1961), s 3 f, 9 ff, 14, 27, 36, 45; I Lundahl, Det medelt Västergötl (1961); K-E Löfqvist, Rikets råd o män (HT 1936), s 407; A Nelson, Peder Swarts gensvar 1558 (UUB:s minnesskr 1621—1921, 1921), s 151—158; E Nygren, Äldre handl om Våxnäs (Värmland förr o nu 1941), s 99; S U Palme, Riksföreständarvalet 1512 (1949); Processus seu

negocium canonizacionis b Katerine de Vadstenis (1942—46); C Silfverstolpe, Vadstena klostrets uppbörds- o utgiftsbok 1539—70 (Antiqv tidskr för Sverige, 16, 1895—98); dens, Klosterfolket i Vadstena (1898); L Sjödin, Tillkomsten av Olaus Petri krönika (HT 1921), s 53—61; dens, Meddel om kanslistilar under de yngre Sturarnas o Gustav Vasas tid (MRA 1933), s 120—123, 149 o där anf källor; ST 3 (1895); R Stensson, Peder Jakobsson Sunnanväder (1947); C G Styffe, Om släkten G (VFT I: 8—9, 1897); I Svalenius, Georg Norman (1937); dens, »Kristoffer Anderssons krönika » (HT 1941); O Walde, Bücher- und bibliotheksgeschichtliche Forschungen in ausländischen Bibliotheken (NTBB 1930), s 89, 147; G T Westin, Riksföreståndaren o makten (1957); F Wildte, Ytterligare tradition om användning av fläsk vid bergsprängning (Fornv 1932); dens, Gyrid Gunnarsdtr (Gylta) till Gälaled (Folkminnen o folktankar, 20, 1933); F Ödberg, Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild till Dala o Åkerö (VFT II: 8—9, 1908), s 48.

Gylta, Bengt, enl obestyrt uppgift f 1514 (Styffe), † 25 dec 1574 på Hedensö i Näshulta (Söd). Föräldrar: lagmannen Bengt G o Birgitta Bengtsdtr (Lillie af Greger Matssons ätt). Uppträder tidigast 36 (Kantzowska arkivet), häradshövding i Vartofta (Skar) omkr 43 (brev 9 aug 44, Örebro lärov: bibl; SRA 1, s 557), lagman i Läckö län jämte Olof Pedersson (Örnfot i Västergötland) 20 april 50, riksråd omkr 61, riddare 29 juni 61, överste kammarråd sept 61 (tilltr 64), en av ståthållarna på Sthlms slott åtminstone 4 juli 64 (Rosén)—17 maj 67 (HSH 4, s 53), lagman i Västmanland o Dalarna 2 juni 69, överste skattmästare senast 24 febr 71, i slottsloven på Sthlm 23 sept s 5—6 maj 72, hade som förläning Torpa sn (nu i Borås) 55—74, övriga socknar i Vedens hd senast 64—65 samt ånyo från 70 o Skövde stad o gäll (8 socknar) 74. G 1548 på Åkerö i Bettna (Söd) m **Ingeborg Jakobsdtr**, trol f i början av 30-talet, †

86, dtr till hövitsmannen Jakob Krumme o Anna Clemetsdtr (Hogenskild).

Genom drottningens förmedling fick G lejd 1546 och betalade mansbot, för att han

638 GYLTA, BENGT

1543 (Hedar) skjutit ihjäl konungens tjänare Nils Eriksson i samband med en godstvist.

Från slutet av Gustav I:s regering användes han som diplomat. Han var sålunda bland dem som representerade Sverige vid förhandlingar i Älvsborg 1554 och Khvn 1562

samt i Ryssland 1557 och 1563. En planerad resa till England 1562 med Nils Gyllenstierna inställdes.

Som överste kammarråd fick G ledningen av hela rikets finansförvaltning. Han kom därigenom att bekläda en post som ej varit kontinuerligt besatt sedan Nils Pedersson Bielke drunknat 1550. Sommaren 1566 anklagades kammarens personal med G i spetsen inför konungens höga nämnd för att ha förskingrat varor som beslagtagits under blockaden av Narva till ett värde av mer än 100 000 dlr. Åtalet nedlades mot att de anklagade lovade förse hela rytteriet och ett regemente knektar med kläde. På hösten s å anklagades G ånyo inför nämnden för diverse ämbetsförseelser. Erik XIV inbillade sig nu bl a, att denne hindrat färdigställandet av hans bröllopskläder. Enligt konungens almanacksanteckningar slapp G denna gång undan genom att lova bättring.

Då G:s systerson

Gustav Ribbing 5 jan 1567 avgav sitt bekanta vittnesmål mot vissa av högadelns främsta män, meddelade han även, att morbrodern ej var kungen »väl benägen» och att han »besvärat» sig över denne. 24 jan upprepades höstens anklagelser mot G inför nämnden, och han dömdes nu till döden, men av kungen almanacksanteckningar framgår, att han än en gång benådades mot löfte om bättring.

I slutet av juli 1568 satt G i den domstol som dömde kungens upproriska bröder samt Sten Eriksson (Leijonhufvud) och Ture Bielke till döden. Då Erik några veckor senare tågade mot upprorsmännen på Södertörn,

var G bland dem åt vilka Sthlm anförtroddes. Först omedelbart före stadens kapitulation i slutet av sept gick han över till hertigarnas parti.

Även Johan III använde G som diplomat. Han var sålunda bland de sv delegaterna såväl vid de misslyckade fredsunderhandlingarna vid hallandsgränsen 1569 som vid de underhandlingar i Stettin som 1570 ledde till fred med Danmark och Lübeck.

G:s nya titel överste skattmästare synes huvudsakligen ha varit en hederstitel, ty han engagerades under Johans regering endast vid enstaka tillfällen i finansförvaltningen såsom vid uppbörden av Älvsborgs lösens restantier 1571, vid silverskatteuppbörden 1573 och som ledare av revisionsarbetet i räknekammaren s å. 1571 fick han överlämna den första avbetalningen på Älvsborgs lösen till danskarna och mottaga Älvsborg å Sveriges vägnar. 1573 sändes G till Danmark för att utverka förlängning av uppskovet med tredje avbetalningen på Älvsborgs lösen. S å var han det ena av de båda riksråd som jämte kung Johan undertecknade fullmakten för den avsatte Eriks fångvaktare på Västerås att avliva denne för att hindra att han befriades, och 1574 satt han i domstolarna över Charles de Mornay och dennes medbrottslingar.

Enligt 1562 års frälselängd innehade G 129 gårdar, varav 77 i Västergötland och 40 i Södermanland. Hans huvudgård var det fäderneärvda Påtorp. Genom sitt äktenskap kom han i besittning av Hedensö i Näshulta (Söd), som han uppges ha låtit bebygga (Hedar).

Rester av G:s arkiv i Kantzowska saml, RA, o Skara SB (jfr förteckn i HSH 9, 1821, bilaga, s 5 f; ett par brev tr i HSH 18, 1833, s 352—56). Brev 1565—68 till honom som överste kammarråd i Skriv till kammaren o dess tjänstemän, 1:1, KA. Enstaka koncept av honom 1564 o 1565 i Kammarens koncept 1500-talet resp Kammarens koncept 1500-talet, kopieret, KA. Enstaka brev från honom i Kanslitjänstemäns koncept o mottagna skriv, RA, Rött nr 246, KA, o i KB.

Källor o litt: A G Ahlqvist, Om Sturemorden (HB 4, 1877), s 150; dens, Konung Erik XIV:s sista lefnadsår (1878), s 24, 28, 172; J A Almquist, Anteckn:r från det sextonde seklet (HH 20, 1904—05); J E Almquist, Bidr till den ointrod adl s k Bjurumssläktens hist (PHT 1952); dens, Problemet Nils Krumme (SoH 1954); dens, Den muntl traditionen o adl ätten G (SoH 1955); dens, Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden (1960); I Andersson, Erik XIV:s engelska underhandl:ar (1935), s 162; dens, Erik XIV:s fängelsetid o död (Erik XIV. En hist, kulturhist o medicinsk-antropol undersökn, 1962), s 30; T Annerstedt, Resningen 1568 (1880), s 80, 84, 101; A Attman, Den ryska marknaden i 1500-talets balt politik 1558—95 (1944), s 199; H Biaudet, Documents concernant les relations entre le Saint-Siège et la Suède durant la seconde moitié GÜNTHER, CLAES EFRAIM 639 du XVIe siècle, 2:1 (1912); A F: dtr Bylou, Chronicon genealogicum (1718); N Edén, Om centralregeringens organisation under den äldre vasatiden (1899), s 226—230; Erik XIV:s almanacks-anteckn:r (1912); H Forssell, Sveriges inre hist från Gustaf den förste, 1 (1869), s 108 f; G1R 17—29 (1896—1916); R Hausen, Bidr till Finlands hist, 4 (1912), s 301; S Hedar, En Sörmlandsbygd o dess inbyggare (1965), s 54—59; S Kjällerström, Striden kring kalvinismen i Sverige under Erik XIV (1935); Konung Erik XIV:s nämnds dombok (HH 13: 1, 1884); B Lager, Johan III övertar makten i Sthlm (Hist studier tillägnade Folke Lindberg, 1963), s 51; Lags o doms; G Landberg, De nord rikena under Brömsebroförbundet (1925), s 299; K K:son Leijonhufvud, Smärre bidr till G:ättens personhist (PHT 1909); S Lundkvist, Gustav Vasa o Europa (1960); B Odén, Rikets uppbörd o utgift (1955); J Rosén, Studier kring Erik XIV:s höga nämnd (1955); dens, Erik XIV:s sinnessjukdom (Sydsv medicinhist sällsk:s årsskr 1964), s 19 ff; H Rørdam, Monumenta historiae Danicæ, 2 (1875); SRA 2 (1899); A A

v Stiernman, Swea o Götha Höfdinga-Minne, 1—2 (1835—36); C G Styffe, Om släkten G (VFT I: 8—9, 1897); F Westling, Det nord sjuårskrigets hist, 1 (HB 6, 1879), s 427 f, 2 (HB 7, 1880), s 68 ff, 87 ff; dens, Sveriges förh till Danmark från freden i Stettin till Fredrik II:s död (HT 1919), s 72 f, 75; A Viljanti, Gustav Vasas ryska krig, 2 (1957); Vapen o dräkter på sv gravstenar från äldre vasatiden (1926), pl 7; F Ödberg, Om stämplingarna mot konung Johan III åren 1572—75 (1897), s 43, 168, 189, 204; dens, Fru Anna Hansdtr Tott o hennes tid (VFT II: 6—7, 1907), s 33, 44; dens, Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild till Dala o Åkerö o hennes tid (VFT II: 8—9, 1908), s 19, 36, 42, 48, 67, 75 f, 84.
Hans Gilllingstam